

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA NAZİ-TAŞNAK İŞBİRLİĞİ

Mehmet PERİNÇEK¹

Özet

Taşnaklar, Birinci Dünya Savaşı'nda üstlendikleri rolü İkinci Dünya Savaşı'nda da oynamışlardır. Hitler Almanyası'nın yanında yer alan Taşnaklar bir yandan faşist Alman orduları için gönüllü birlikler oluşturarak bölge halklarına karşı yeni bir suça imza atarken diğer yandan da hem SSCB'nin hem de Türkiye'nin Alman orduları tarafından işgal planlarında da görev almışlardır.

Nazi-Taşnak ittifakı, Ermeni milliyetçiliğinin ırkçı, saldırgan ve işbirlikçi karakterinin doğal sonucudur. Diğer taraftan makalede ortaya konan bilgi ve belgeler, Ermeni meselesinin her dönem emperyalist devletlerin elinde bir alet olduğunun başka bir örneğidir. Nazilerle işbirliği yapan Dro, Njde gibi Taşnak liderleri, bugün Ermeni soykırımı iddialarını hararetle destekleyen çevreler tarafından kahraman olarak görülmektedir. Aynı çevreler, Ermeni soykırımını inkârı da ırkçılıkla suçlamaktadır. Ashında 1915'te yaşanan karşılıklı kırmında başrolü oynayanlar ve ardından Nazilerle işbirliği yapanlar, ırkçılığın emri altına girmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taşnaksutyun, Ermeni Meselesi, Faşizm, İkinci Dünya Savaşı, Nazi Almanyası.

The Collaboration between the Nazis and the Dashnaksutyun in the World War II

Abstract

The Dashnaksutyun played the same role in World War II as World War I. The Dashnaksutyun, which took side with Hitler's Germany, was a party to the crime against the local people by forming volunteer troops for the fascist German armies on one hand and, took a role in the plans of the invasion by German armies of both the USSR and Turkey.

The alliance between the Nazis and the Dashnaksutyun was a natural consequences of the racist, assailant and collaborative characteristics of the Armenian nationalism. On the other hand, the information and documents presented in this article demonstrate that the Armenian matter has always been a tool at the hands of the imperialist countries. The Dashnaksutyun leaders such as Dro and Njde are now regarded as the heroes by those, who passionately support the alleged Armenian genocide. The same people accuse those, who deny the Armenian genocide, of being racists. In fact, those, who played the leading role in the mutual massacre in 1915 and, then collaborated with the Nazis, came under the command of the racism.

Keywords: Dashnaksutyun, Armenian Question, Fascism, Second World War, Nazi Germany.

1 Dr. Ar. Gör., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, e-mail. mp@mehmetperincek.com.tr. Makaleye katkılarından dolayı Maxime Gauin'e teşekkür ederim.

Giriş

Taşnaklar, Birinci Dünya Savaşı'nda üstlendikleri rolü İkinci Dünya Savaşı'nda da oynamışlar ve faşist Alman orduları içinde gönüllü birlikler oluşturmuşlardır. Bir yandan faşist Alman orduları için gönüllü birlikler oluşturarak bölge halklarına karşı yeni bir suçta imza atan Taşnaklar diğer yandan da hem SSCB'nin hem de Türkiye'nin Alman orduları tarafından işgal planlarında da görev almışlardır.

Nazilerle Taşnaklar arasındaki işbirliğinin ideolojik zemini, 1930'larda başlamıştır. O dönemde Taşnak liderleri Ermenilerin arî ırktan geldiğini Almanlara kanıtlamak için yoğun çaba harcamışlardır. Faşist ideolojiyi benimseyen ilk Taşnak örgütü, Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye karşı savaşılan gönüllü birliklerin komutanlarından Njde'nin liderliğinde kurulan "*Tsegakron*"dur. Bu örgüt o dönemde Nazi Partisi'nin "*Hitlerjugend*" ile eş tutulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye'ye karşı savaşılan ve Müslüman nüfusa yönelik katliamlarıyla tanınan Dro da 15 Aralık 1942'de Ermeni Milli Komitesi'ni kurmuştur. Komite'nin amacı, Avrupa'daki Ermenileri Alman iktidarı nezdinde temsil etmektir. Taşnaklar, savaş döneminde Sovyet cephegerisinde casusluk vesabotaj faaliyetleri yürütmüşler ve Alman işgalini meşrulaştırmak için propaganda yapmışlardır. Dromedar grubu ise bunların en önde gelenidir. Esir kamplarını gezen Taşnaklar, Ermenilerden Naziler adına ajan devşirmişlerdir. Naziler, Taşnaklardan muharip güç olarak da faydalanmışlar ve Ermeni lejyonları kurmuşlardır. Taşnaklar çıkardıkları yayınlarda ırkçılığa ve Hitler'e övgüler düzmeyi de ihmal etmemişlerdir. Taşnakların faaliyetleri, SSCB karşıtlığıyla sınırlı değildir. Almanlarla birlikte Türkiye'yi hedef alan planların içinde de yer almışlardır. Türkiye sınırları içinde Nazilere çalışan birçok Taşnak ajanı olmuştur.

Nazi-Taşnak ittifakı, Ermeni milliyetçiliğinin ırkçı, saldırgan ve işbirlikçi karakterinin doğal sonucudur. Diğer taraftan makalede ortaya konan bilgi ve belgeler, Ermeni meselesinin her dönem emperyalist devletlerin elinde bir alet olduğunun başka bir örneğidir. Nazilerle işbirliği yapan Dro, Njde gibi Taşnak liderleri, bugün Ermeni soykırımını iddialarını hararetle destekleyen çevreler tarafından kahraman olarak görülmektedir. Aynı çevreler, Ermeni soykırımını inkârı da ırkçılıkla suçlamaktadır. Aslında 1915'te yaşanan karşılıklı kırimda başrolü oynayanlar ve ardından Nazilerle işbirliği yapanlar, ırkçılığın emri altına girmiştir.

İşbirliğinin İdeolojik Zemini

Nazilerle Taşnaklar arasındaki işbirliğinin ideolojik zemini, 1930'larda başlamıştır. Nazi Partisi'nin başta gelen ideologlarından Alfred Rosenberg, 1926–1936 yılları arasında Şarkiyat Enstitüsü'nün başında bulunan Dr. Artashes Abegyan'ı Ermenilerin antropolojisini ve tarihini incelemek üzere bir komite kurmakla görevlendirmiştir. Komitenin 1934'te kurulmasından beş ay sonra Rosenberg, Hitler'e Ermenilerin arî ırktan geldiğini gösteren bir rapor sunmuştur (Abramyan, 2006, ss. 31-32).² O dönemde Dro³, Njde⁴ gibi Taşnak liderleri de Ermenilerin arî ırktan geldiğini Almanlara kanıtlamak için çok çaba harcamışlardır (Ovsepyan, 2007, s. 109, 142, 148, 153, 267; Chalabian, 2009, s. 243). Ne de olsa Ermeni milliyetçiliğinin gerek doğuşunda gerekse de Taşnak Ermenistanı döneminde ve sonrasında Ermenilerin arî ırka mensup oldukları fikri Ermeni milliyetçisi ideolog ve liderleri tarafından sık sık işlenmiştir.⁵

2 Ermenistan Ermenisi olan Eduard Abramyan'ın Ermeni, Rus ve Alman arşivlerinde yaptığı çalışmalar sonunda hazırladığı "*Abwehr'deki Kafkasyalılar*" isimli kitabı Nazi-Taşnak ilişkileri konusunda önemli veriler sunmaktadır.

3 Taşnakların önemli liderlerinden Dro (Kanayan Drastamat) (1883–1956), Erivan'da okumuş, 1908 yılında Doğu Beyazıt'a geçmiş ve Osmanlı topraklarına silah sokulmasına liderlik etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda 2. Ermeni Gönüllü Birliği'ni komuta etmiş ve Kafkas Cephesi'nde Türkiye'ye karşı savaşmıştır. 1917'nin sonunda Ermeni kolordusunun komiserliğine atanmış ve 1920 Kasım'ında Taşnak Ermenistanı'nın Savunma Bakanı olmuştur. 1920 Kasım'ının sonunda Ermenistan'da Sovyet İktidarı kurulunca Devrim Komitesi'ne girmiş, ardından hemen çıkarılmıştır. 1921 Şubat'ında Sovyet iktidarına karşı mücadele başlatmış ve yurtdışına iltica etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliğinde başrolü oynamış, sonrasında Amerika'ya gitmiş ve orada ölmüştür. Bkz.. "Dro", 1991, s. 168.

4 Taşnak liderlerinden Njde (Ter-Arutyunyan Garegin) (1886-1955), Nahcivan'da doğmuş, 1907'de Sofya'da subay okulunu bitirmiştir. 1909'da Kafkasya'da Çarlık rejimi tarafından tutuklanmıştır. 1911'de Bulgaristan'a geçti ve Balkan Savaşı'nda Andranik'le birlikte Türk Ordularına karşı Ermeni gönüllü birliklerini örgütleyerek, Bulgar Ordusu'nda savaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda da Kafkas Cephesi'nde Ermeni gönüllü birliklerinin komutanları arasında yer almıştır. Taşnak Ermenistanı'nda askeri görevlerde bulunmuş ve Ermenistan'da Sovyet iktidarının ilanından sonra yeni rejime karşı mücadele etmiştir. İran'a, oradan Bulgaristan'a geçtikten sonra bir süre ABD'de yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Naziler adına çalışmış ve savaştan sonra Bulgaristan'da Sovyet karşı istihbaratı tarafından yakalanarak, götürüldüğü Moskova'da tutuklanmıştır. Yargılama sonunda 25 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Cezasını çektiği hapishanede ölmüştür. Bkz. Sandaryan, 1991, s. 246.

5 Örnekler için bkz. 9 Şubat 1922 tarihli Paris'teki Taşnak Ermenistanı heyetinin yazısı, *Archives Du Ministère Des Affaires Étrangères*, La Courneuve, Microfilm P 16676; Perinçek, 2014, s. 180–181; Perinçek, 2011, s. 349, 355; Gorgas, 2007, ss. 226-228.

Bu dönemden itibaren savaş sonuna kadar Almanya’da Ermeniler, antik tarihleri, arı ırka aidiyetleri ve “1915 Ermeni kırımı” üzerine onlarca kitap yayımlamış ve broşürler basmışlardır. “Ermenilik-Arılık”, “Zeytun”, “Ermeniler ve Almanların Tarihi Dostluğu”, “Ariler Sana Bakıyor”, “Gönüllülerimizin Tarihi Rolü” bunlardan bazılarıdır (Abramyan, 2006, s. 32; Ovsepyan, 2007, s. 153).

Taşnakların faşistlerle işbirliğinin ideolojik temeli, İtalyanlar tarafından da dile getirilmiştir. 1937 Ağustos’unda Mussolini rejiminin Kafkasya uzmanlarından Lauro Mainardi, Taşnaklar ile işbirliğini savunurken bu fikrini Taşnatsutyun’un ideolojisinin İtalyan Ulusal Faşist Partisi’ne benzerliğine dayandırmıştır (Mamoulia, 2007, s. 57).

İlk Faşist Örgütlenmeler ve “Tsegakron”

Bu süreçte Ermeni milliyetçi gençlik dernekleri ve Berlin’de, Münih’te, Bükreş’te, Sofya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde faaliyet yürütecek olan Nazi yanlısı, faşist Ermeni gençlik örgütleri kurulmuştur. Ayrıca Bulgaristan ve Romanya’da Ermeni milliyetçi örgütü “Tsegakron”un üyelerinden savaşçı gruplar oluşturulmuştur.

Bu örgüt, 1934 yılında ABD’de Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye’ye karşı savaşan gönüllü birliklerin komutanlarından Njde tarafından kurulmuş, ardından Avrupa’da yaygınlaşmıştır. Örgütün ciddi bir kısmı, süreç içinde Alman askeri istihbaratı Abwehr’in özel birliklerine katılmıştır. Bunlar arasında sadece gençler değil, Njde’nin eski silah arkadaşları da yer almıştır. “Tsegakron”, İkinci Dünya Savaşı’nda dünyadaki bütün Ermenileri Nazilerle işbirliğine çağırmıştır. Bu sebeple birçok tarihçi, bu örgütü Ermenilerin “Hitlerjugend”⁶ olarak nitelendirmiştir (Abramyan, 2006, ss. 32-33).

Örgüt, gerçekten de ideolojisini ırk temeline oturtarak, ırkı kutsamıştır. “Tsegakron”, ırkın kanının saf olması gerektiğine inanmış ve kendi yayınlarında karışık evliliklere karşı çıkmıştır. “Tsegakronutyun”a (hareketin ideolojisi) göre aile, ırkın güçlenmesi için vardır, çocuklarsa ebeveynlerinden çok ırka aitlerdir. Görüldüğü üzere onlar için ırk, her şeyden önce gelmektedir ve Ermenilerin gerçek dini Ermenizmdir

6 “Hitler Gençliği” olarak adlandırılan örgüt, Nazi Partisi’nin gençlik kolu olarak kurulmuş ve daha sonra bir devlet kurumu haline gelmiştir. Hükümet, 1939 Mart’ında bir kanun çıkararak bütün gençlerin “Hitler Gençliği”ne katılmasını askerlik gibi zorunlu tutmuştur. Bkz., Shirer, 1970, s. 194, 400-407; Cornell Law Library Donovan Nuremberg Trials Collection, t.y.

(Lalayan, 2004, ss. 28, 37).

Dönemin tanıklarından, ABD'de yaşayan bir Ermeni olan John Roy Carlson (Arthur Derounian), New York'ta sokakta karşılaştığı Nazi taraftarı Taşnak Edward Masgalajian'ın (Edward C. Adrian) "Tsegakron"la ilgili sözlerini şu şekilde aktarmıştır:

"Adrian bana Tsegakron olarak bilinen Taşnakların gençlik örgütünün Ermenice'deki 'tseg' (ırk) ve 'kron' (din) kelimelerinden türediğini söyledi. Adrian, bu faşist 'ırk tapıcısı' milliyetçilerin program ve felsefesinin Hitler Gençliği'ne benzediğini gururla ifade etti." (Carlson, 1943, ss. 81-82).

"Tsegakron" hakkında benzer ifadeler Taşnakların önemli liderlerinden Deveciyan tarafından da dile getirilmiştir. Türkiye Ermenisi olan Ovanes Akopoviç Deveciyan, Avrupa'ya gittikten sonra da Parti'de üst düzey görevler almış ve Nazilerle işbirliğinde önemli rol oynamıştır. Deveciyan, savaş sonrası Bükreş'te Sovyet karşı istihbarat örgütü "Smers" (Smert Şpionam-Casuslara Ölüm) tarafından yakalanarak SSCB'de sorgulanmıştır. Deveciyan'a sorgusunda "Tsegakron" örgütü de sorulur:

"Eğer 'Tsegakron' kelimesini açacak olursak ırka ve onun saflığının korunmasına tapmak ortaya çıkar, Nazizm ile eşdeğerdir. Bu şekilde Njde, 'Tsegakron'uyla Ermeni temelli faşizm propagandası yaptı."

"Tsegakron", Njde savaş sonrası Sovyetler tarafından yakalanıp yargılandığı zaman da iddianamede suç unsuru olarak yer almıştır. 11278 nolu Njde Soruşturma Dosyası'nda yer alan iddianamede Hitlerjugend'in ideolojisi temelinde kurulan örgütün ırkçılık propagandası yaptığı, Amerika'da gençler için savaş eğitimi veren kampların kurulduğu, bu kampların amacının savaş başladığı zaman Almanya'nın ABD'ye saldırması durumunda Nazi ordularıyla birleşerek Amerika'yı içerden vurmak ve SSCB'yle Ermenistan'ın işgali durumunda da yerel nüfusun direnmesini engellemek olduğu yazmaktadır (Ovsepyan, 2007, s.178).

Ünlü şarkiyatçı ve Ermeni uzmanı Akop Arakeloviç Siruni (Çoloyan)'ın savaş sonrası Sovyetler tarafından tutuklandığı zaman Njde soruşturması kapsamında tanıklığına başvurulmuştur. Bunun üzerine Siruni, "Garegin

7 28 Ağustos 1947 tarihli sorgu tutanağının ilgili bölümü için bkz. Ovsepyan, 2007, s. 23.

Njde ve 'Tsegakron' Hareketi Hakkında" başlığıyla bir ifade vermiştir. Njde'yi 1920'lerin başından beri tanıyan ve hatta onunla ilgili kitaplar kaleme almış olan Siruni, Njde'nin Amerika'ya gittikten sonra Ayrenik Gazetesi'nde görkemli bir dille ırkçılığa övgüler düzdüğünü, yazılarındaki ve konuşmalarındaki ağdalı, kaba ve süslü laflarından sadece Njde'nin ırk temelinde bir hareket kurduğunun ve kendi ırkının Ermenilerin varlığının esası olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir. Njde'nin bu fikirlerinin Ermeni halkının taleplerinden ve gerçeğinden çok uzak gördüğünü söyleyen Siruni, Ermenilerin ırki bir tehlike yaşamadığının, dolayısıyla bunla ilgili bir tedbir almanın lüzumu olmadığını altını çizmiştir. Siruni, o dönemde çekinmeden her yerde "*Tsegakron*" kelimesinin geldiği "*ırk-din*"in yerine "*kirli-din*"i kullandığını anlatmıştır.

Njde 1934'te Bulgaristan'a geçtikten sonra Amerika'daki Ermenilerin iki kampa ayrıldığına dikkat çeken Siruni, bunun üzerine Njde'nin iki kitap kaleme aldığını ifade etmiştir: "*Amerika'daki Ermeniler: Irk ve Döküntüler*" ve "*Şeytan Komplocular Irka Karşı*". Njde'nin "*Tsegakron*" hareketini Avrupa'da yayma girişimlerine de değinen Siruni, böylece Avrupa'daki Ermeniler arasında birçok faşist gruplar çıktığını, bunların Ermeni gerçekliğinden kopuk, yabancı karşıtlığı vb. faşist fikirleri papağan gibi tekrar ettiklerini vurgulamıştır.⁸

Njde, savaş sonrasında Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC)'de yattığı hapisanede sadece Türkofillerin ve tarihten anlamayan cahil Ermenilerin "*Tsegakron*"un aleyhinde konuşabileceğini ifade etmiştir. Njde, "*Tsegakron*"un kurulma gerekçeleri arasında Ermeniler arasındaki eski kuşağın Türkiye'yle ilgili siyasi yaklaşımlarının değişmesini de göstermektedir. Njde'ye göre eski kuşak, Ermeni meselesiyle arasına mesafe koymaya başlamış, Türkiye'de kalan Ermeni topraklarından vazgeçme fikriyle uzlaşmakta ve Türklerle yakınlaşmaktadır. "*Tsegakron*" hareketi, bu anlamda Türkiye'ye yönelik toprak talepleri konusunda Ermenilere sorumluluklarını hatırlatma görevini de üstlenmiştir. Bu yüzden "*Tsegakron*"un programının ilk baskısının kapağı da "*Lozan? Asla!*" sloganıyla çıkmıştır (Ovsepyan, 2007, ss. 245-246).

"*Tsegakron*"un en önemli amaçlarından biri Türklerden intikam almaktır. Her kurban olan Ermeninin yerine dünyaya iki intikamcı Ermeni gelecektir. Türk halkı asla affedilmeyecek, onlardan amansız bir öç alınacak, acımasızca bir hesaplaşma yaşanacaktır. Hareketin fikir

8 Siruni'nin ifadesinin tam metni için bkz. Ovsepyan, 2007, ss. 179-185.

yapısına göre Türklerle düşmanlık tarihi değil, biyolojiktir. Türklerin yanında Bolşevikler ve onlarla işbirliği yapan Ermeniler de baş düşmanlar arasındadır (Lalayan, 2004, ss. 32-33, 39).

Ermeni Milli Komitesi⁹: Hedef, Ermenistan'da Alman Himayesi

Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye'ye karşı savaşı ve Müslüman nüfusa yönelik katliamlarıyla tanınan Drastamat Kanayan (Dro) 15 Aralık 1942'de Ermeni Milli Komitesi'ni kurmuştur. Komite'nin amacı, Avrupa'daki Ermenileri Alman iktidarı nezdinde temsil etmektir. Bu komite, İkinci Dünya Savaşı sırasında Ermenilerin SSCB karşıtı ve Alman yanlısı propagandasının merkezi olmuştur (Abramyan, 2006, ss. 333-334). Komite'nin başkanlığını yukarıda bahsi geçen Dr. Artaşes Abegyan, yardımcılığını Abraham Giulhandanyan üstlenmiştir. Komite'de ayrıca Njde ve eski Van Mebusu olan 1915 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmanın mimarlarından Vahan Papazyan (Koms) da bulunmaktadır (Walker, 1990, s. 357). Dro, Komite ve Alman yüksek komutanlığı arasında yürütülen görüşmeler gizli tutulmuştur (Adamian, 1955, s. 399'dan akt., Chalabian, 2009, s. 231).

Ermeni istihbaratının Erivan'daki arşivinde (*Ermenistan Cumhuriyeti Milli Güvenlik Servisi Arşivi (ASNB RA)*) Ermeni Milli Komitesi'nin Berlin'de Ermenice kaleme alınmış 15 Şubat 1943 tarihli bir bildirisi bulunmaktadır. Bildirinin birinci maddesinde Ermeni Milli Komitesi'nin 15 Aralık 1941'de Alman İşgal Edilmiş Doğu Bölgeleri Bakanlığı'nın himayesinde kurulduğu belirtilmektedir. Bildiride Ermeni Milli Komitesi'nin işlevi, Almanya ve Ermeniler arasında aracılık olarak tanımlanmıştır ve tabii ki Avrupa halkları çerçevesinde toplumsal konulara hizmet edecektir. Bildirinin 2. ve 3. maddeleri ise şöyledir:

"2. Ermeni Milli Komitesi, bir yandan Ermenistan'ın Bolşevik boyunduruğundan ve Rus hükümrancılığından kurtuluş, diğer yandan Ermeni halkının ve Ermenistan'ın siyasi bağımsızlık hedefini takip etmektedir.

"3. Bu amaç ve görevlerin, başarıya ulaşması, gerçekleştirilmesi ve pekiştirilmesi için Ermeni Milli Komitesi, en güvenli garanti olarak Alman Reich'inin siyasi himayesini

9 İlginç bir biçimde benzer isimli bir komite olan "Ermeni Milli Bürosu"da, Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni gönüllü birlikleriyle ilgili meseleleri Rus hükümeti nezdinde düzene sokmak için çalışmış ve Türkiye karşıtı faaliyetlerin odak noktası haline gelmiştir. Bkz. Melikyan, t.y., s. 243.

ummaktadır. Bu temelde Ermeni Milli Komitesi, daha Ortaçağ'dan beri kudretli Alman Reich'ını Ermenistan'ın ve Ermeni halkının kurtarıcısı olduğu fikrinden hareketle Ermeni yönetici çevrelerinin çizgisinin bu yolla yeniden hâkim kılınacağı ve sağlamaştırılacağı inancındadır.”¹⁰

Bildirinin 6. maddesi ise Taşnakların toprak talepleriyle ilgilidir:

“6. Ermeni Milli Komitesi, hami devletinin dikkatini bugünkü Ermenistan'ın toprak taleplerine çekmek zorundadır. Ermeni Milli Komitesi, bu sorunu Güney Kafkasya sınırlarında adilane çözmek için kendi gücü ölçüsünde çalışacaktır, gerekli olduğu takdirde Reich'in adaletine başvurmak zorunda kalacaktır.” (Abramyan, 2006, ss. 246-247)

Bildirinin 9. maddesi de Taşnak milliyetçiliğinin tipik bir yansımasıdır:

“9. Alman Reich'ının himayesi altındaki Ermenistan, gücü ölçüsünde Yakın Doğu'da Alman etkisini pekiştirmeye çabalamak zorundadır. Bu bağlamda Ermeni Milli Komitesi, geçmişte Rusya ve İngiltere'nin Ermenilere yaşattığı acı hayal kırıklıklarına ve korkunç üzüntülere işaret etmeyi zorunlu görmektedir.” (Abramyan, 2006, s. 247)

Bildirinin 12. son maddesinde ise Ermeni Milli Komitesi'nin görevinin Almanya'nın yönetiminde Ermenistan'da yeni bir iktidar kurulduğunda biteceği ifade edilmektedir. (Abramyan, 2006, s. 248)

1944 Şubat'ında ise Almanların İşgal Edilmiş Doğu Bölgeleri Bakanı Rosenberg'in emriyle Birleşik Ermeni Karargâhı kurulmuştur. Başında Vartan Sarkisyan'ın bulunduğu bu kurum, Alman silahlı kuvvetleri Wehrmacht ve askeri istihbaratı Abwehr bünyesindeki bütün Ermeni askeri ve istihbarat gruplarının faaliyetlerini koordine etmiştir. (Abramyan, 2006, s. 34)

Borman'ın Yakın Dostu Dro

Taşnakların Nazi Almanyası'nın yanında yer almasında başrolü oynayan isim Dro'dur. Daha savaştan önce Naziler arasında yüksek itibara sahip olan Dro'nun, Martin Borman, Alfred Rosenberg gibi üst düzey Alman bakanlarla sıkı ilişkileri vardır. Borman'ın sekreteri ve yeğeni, Alman

10 Bildirinin tamamı için bkz. *ASNB RA 1966 dosya 23342 Cilt 1* yaprak 36-39'dan aktaran: Abramyan, 2006, ss. 245-248.

bakanın Dro'yu çok samimi bir şekilde “Başaparan Kahramanı” olarak çağırıldığını anlatmaktadır. Dro'nun bu lakabı, 1918'de Türklere karşı girdiği bir çatışmadan gelmektedir (Abramyan, 2006, s. 44).

İlk olarak Taşnak Partisi, Dro'nun çağrısıyla Bükreş'te bir kongre toplamış ve kongrede Almanya'nın yanında savaşma kararı alınmıştır. Bu işleri yürütmek için 5 kişilik (*Vahan Papazyan, Davidhanyan, Yefrem Sarkisyan, Sarkis Araratyan ve Dro*) bir komite kurulmuş hem Alman hem de İtalyan hükümetleriyle görüşmelere başlanmıştır. Bu komisyon Alman ordusu ve istihbaratı için adam toplama faaliyetinde bulunmuştur. Araratyan'ın ölümünden sonra yerini Ovanes Deveciyan almıştır (Ovsepyan, 2007, ss. 157-158).

“Dromedar” Grubu

Stalingrad Muharebesi'nden¹¹ sonra Abwehr yönetimi, özel bir Ermeni grubun oluşturulmasına karar vermiş ve Generallik rütbesi verilen Dro'nun grubu da bu oluşuma dâhil edilmiştir. 1943 Nisan'ının başında kurulan bu grup, Abwehrgruppe (AG)-114 “Dromedar” adını almıştır. İlk başta grubun uçaklarla cephe hattı üzerinden Ermenistan'a atılması planlanmış ancak cephedeki olumsuz şartlar, Alman kumandanlığının ve General Dro'nun askeri karargâhının planlarını biraz olsun değiştirmek zorunda bırakmıştır.

1943 Nisan'ının sonunda grup müstakil bir statü kazanmıştır. Grubun başında bulunan Dro'nun yardımcısı Kuro (Nikolay Tarhanyan), kurmay başkanı ise Tigran Bagdasaryan olurken istihbarat ve sabotaj eylemlerinden sorumluluğu Misak Torlakyan üstlenmiştir. AG-114'ün casus ekibi de Taşnak Ermenistanı'nın (1918-1920) ordusunun mensuplarından oluşturulmuştur.

Yeni tip bir Alman üniforması giyen Dromedarcılar'ın silahları ise (Alman ve Sovyet üretimi) karışıktır. Generalinden erine kadar grupta yer alan herkes, askeri ceketlerinin sağ kolunda Taşnak Cumhuriyeti'nin üç rengiyle “ARMENIEN” yazısı bulunan bir arma taşımak zorundadır. İlk başlarda Taşnak lejyonierleri armalarında, Ağrı Dağı figürünü veya Taşnak Ermenistanı'nın devlet sembolünü de kullanmışlardır. “Dromedar” grubunun parolaları arasında “Kars”, “Kars-1101” de bulunmaktadır. Sovyet güçleri tarafından yakalanan Dromedarcılar, Dro'nun casusluk

11 İkinci Dünya Savaşı'nın dönüm noktası olarak kabul edilen ve Kızıl Ordu'nun zafereyle sonuçlanan Stalingrad Muharebesi, 17 Temmuz 1942-2 Şubat 1943 tarihleri arasında cereyan etmiştir. Bkz. Glantz, 2003, ss. 1453-1455.

okulu kurduğunu da anlatmışlardır. İfadelerine göre bu okulda aynı anda 150 kişi eğitimden geçebilmektedir. Dromedarcılar, okulda 4-5'erli küçük gruplara ayrılmaktadır. Küçük gruplarda, bir radyo-telgrafçı, bölgeyi iyi bilen, grubun nereye gideceğini yönlendiren iki eski Kızıl Ordu mensubu ve Dro'nun güvendiği Taşnak mültecilerden, grup komutanı olan Alman vatandaşı bir subay yer almıştır.

1944 Temmuz'unda grup dağıtılmış, yerine Belgrat'ta "Einheit Sturm" isimli ayrı bir birlik kurulmuştur. Bu grup da Sovyet cephe gerisinde faaliyet göstermiştir. Abwehrgruppe-106 ise eski Sovyet Ordusu mensubu Stepanyan ve Sarkisyan'ın liderliğinde ajan gruplarını bünyesinde barındırmıştır (Abramyan, 2006, ss. 67-70, 72-73, 93-94, 133-134; Çuyev, 2004, ss. 521-522).

Ermeni Lejyonları

Casusluk ve sabotaj faaliyetlerinin dışında Dro'nun liderliğinde Ermeni gönüllü lejyonları da oluşturulmuştur. 1942'de Polonya, Ukrayna ve Rusya'da kurulmaya başlanan Ermeni lejyonları arasında şunları sayabiliriz:

- Mart 1942'de Polonya'nın Lublin şehrinde Ermeni lejyonu (1000 kişi),
- Haziran 1942'de Varşova'nın Rembertow bölgesinde Ermeni lejyonu (3000 kişi),
- Ağustos 1942'de Simferopol'de Ermeni Milli Alayı (1500 kişi),
- Ekim 1942'de Rostov na Donu'da Brandenburg Alayı Kafkas Taburu Dördüncü Bölüğü,
- Temmuz 1942'de Polonya'nın Pulawy şehrinde Ermeni lejyonu (1000 kişi),
- Şubat 1943'te Orlov bölgesinin Jizdra şehrinde Birinci Ermeni Alayı (2500 kişi) (Yampolskiy, 2008, s. 262).

Sadece Polonya'da 9 Ermeni taburu (807-809, 812-816) kurulmuştur. Bu taburlar ağır disiplin altındadır ve ufak hatalar bile sert fiziksel cezalar ile cezalandırılmıştır (Çuyev, 2004, ss. 522-523). İçlerinden özellikle daha sonra "Zeytun" adını alacak olan 809. Tabur ön plana çıkmıştır. Sovyet partizan (gerilla) hareketine karşı savaşan bu tabur, Alman komutanlığı tarafından övgüler almıştır. Tabur, Amerikalıların Normandiya Çıkartması'na karşı Alman savunmasında da yer almıştır. Muharip

güçlerin yanında 22 yardımcı Ermeni bölüğü (lojistik, demiryolları, ulaşım, inşaat) de kurulmuştur (Çuyev, 2004, s. 523, 526). Toplam olarak Ermeni taburlarının mevcudu 11 bin iken, yardımcı birliklerde de 7 bin Ermeni görev almıştır (Mamulia, 2011, s. 299).

Alman İşgalini Meşrulaştırıyorlar

İkinci Dünya Savaşı'nda Taşnakların Nazilere önemli hizmetlerinden biri de Sovyet cephe gerisinde ve işgal bölgelerinde gerçekleştirdikleri propaganda faaliyetleridir. Bu ekiplerden birinin başında ünlü Taşnak lideri Seto Celalyan'ın SS subayı olan oğlu Nikolay Gevorkyan (Doktor Sikorskiy, Gevorkov) bulunmaktadır. İşgal bölgelerinde Ermeni nüfusun arasına ajanlarını sokarak karşı istihbarat faaliyeti yürütülmüş, ayrıca Ermeniler arasında yoğun şekilde Sovyet karşıtı propaganda yapılmıştır.

Bunların haricinde Ermeni Milli Komitesi'nin yerel merkezleri de kurulmuştur. Yerel Ermenilerin anlatımlarına göre Ermeni Milli Komitesi, her yerleşim biriminde merkeze ve karargâha sahiptir. Maddi yardımlarda bulunarak Alman işgalini meşrulaştırmaya çalışmışlar ve halka Ermenilerin iyiliğini sadece Hitler'in düşündüğünü anlatmışlardır.

Okullarda “Büyük Ermenistan” Propagandası

Ermeniler için özel okullar kurulmuş ve çocuklara 3. Reich'in himayesinde kurulacak Büyük Ermenistan'ın propagandasını yapılmıştır (Abramyan, 2006, s. 71-72). Taşnakların bu faaliyetleri sonucunda bölgeden şu tür mektuplar yazılmıştır:

“Ruslar, Almanların acımasız katiller olduklarını ve herkesi kurşuna dizdiklerini, toptan imhaya giriştiklerini veya SSCB halklarını köleleştirdiklerini söylüyorlardı. Ancak seni temin ederim ki, sevgili Gayane, bunların hepsi yalan, onlar [Almanlar], herkese çok dostane davranıyorlar, özellikle biz Ermenilere.” (Abramyan, 2006, s. 72).

Tabi bu “dostane tavır”, oldukça kısa sürmüş, sonradan bölgeye gelen Gestapo görevlisi Ermeni ajanlar, terör estirmişlerdir. Ermeni Milli Komitesi'nin propaganda temalarından biri de Sovyetler Birliği'nin Osmanlı İmparatorluğu'yla eş tutulmasıdır. Taşnaklara göre Jön Türkler ile Bolşevikler birdir. Ermeni askerleri arasında devamlı olarak “ülkeyi Stalin'den ve Türklerden kurtaracağız, Almanlarla anlaşıp Bulgarlar, Rumenler, Slovaklar ve Hırvatlar gibi kendi bağımsız politikamızı yürüteceğiz” fikri işlenmiştir (Abramyan, 2006, s. 35, 74).

Kırım'daki Faaliyetleri

Ermeni Milli Komitesi'nin yoğun çalıştığı bölgelerden biri de Kırım olup, bütün büyük şehirlerde şubeler açılmıştır (Romanko, 2009, s. 42). Komitenin faaliyetleri, Kırım'ın Alman yönetimi tarafından da desteklenmiş ve sadece Ermeniler, Almanlar ile gönüllülerin aileleri için kafeler, restoranlar açmışlar, bir tek Ermenilerin gidebildiği hastaneler kurulmuştur.

Komite, bir yandan da faşist Alman ordularının ihtiyaçları ve Ermeni gönüllü birlikleri için Ermeni nüfustan yardım toplamıştır. Taşnakların başında olduğu Ermeni Milli Komitesi, Kırım'da "*Asat Hayastan*" (Özgür Ermenistan) ve "*Hay Azk*" (Ermeni Milleti) isimli dergiler çıkarmış, yarımadanın erkek nüfusunu Alman ordularının safında savaşıma çağırmıştır. Taşnakların yönetiminde oluşturulan gönüllü birlikler, Sovyet partizan (gerilla) örgütlenmesine karşı da yoğun şekilde savaşmıştır.

Kırım Ermenilerinin Nazilerle bu işbirliği, yarımadanın önemli bir kısmının Sovyet ordularının eline geçmesinden hemen sonra 1944 Mayıs'ının başında 9621 yerel Ermeninin sürülmesine de sebep olmuştur (Abramyan, 2006, ss. 66-67, 156-185). Bu süreçte Dro ve başka birçok Taşnak liderleri de Simferopol'e gelmiştir. Sovyet istihbaratı, Dro'yu Kırım'da yakalamak üzere bir plan geliştirse de başarılı olunamamıştır (Chalabian, 2009, ss. 243-245).

Almanlara Ajan Devşiriyorlar

Taşnakların Naziler adına faaliyet yürüttüğü diğer bir alan da askeri esir kamplarından ajan devşirmek olmuştur. Devşirilen eski Sovyet ordusunun Ermeni askerleri daha sonra Alman askeri istihbaratı Abwehr'in, Alman silahlı kuvvetleri Wehrmacht'ın veya Nazi askeri polis örgütü SS'in eğitim kamplarına gönderilmiştir. Mozdok ve Pyatigorsk kamplarında kalmış olan Ermeni esirler, çok iyi ve temiz Ermenice konuşan Taşnakların Alman üniformaları içinde sık sık yanlarına geldiklerini ve Almanların safına katılarak açlık ve hastalıktan kurtulabileceklerini söylediklerini anlatmaktadır. Taşnakların, Ermeni savaş esirlerine söylediği şu sözler de dikkat çekicidir: "*Alman yönetimi, Bolşevizme karşı savaşıyor, Ermenilere ise ülkelerini komünist ve Türk işgalcilerden kurtarma imkânını sunuyor.*"

Taşnaklar, Almanlar adına savaşan kendi özel birliklerine katılmayı kabul eden savaş esirlerini de testten geçirerek, Ermeni numarası yapan Yahudileri ayıklamayı ihmal etmemiştir. Yanlarındaki Ermenice İncil'i teslim olan esirlere okutup, gerçek milliyetlerini öğrenmişlerdir

(Abramyan, 2006, s. 66). Dro, esir kamplarını gezmesi için Berlin'de okuyan Ermeni öğrencilerden de özel bir grup kurmuştur (Ovsepyan, 2007, s. 166).

Hitler'in Hizmetindeki Taşnaklar

Nazilerle işbirliği içinde olanlar sadece Dro, Njde ve yukarıda sayılan diğer isimlerle sınırlı değildi. Özellikle Taşnakların önde gelen liderlerinden birçok isim de Hitler'in emir-komutasına girmişti:

- **Artaşes Abegyan:** Nahcivan bölgesinden olup, İşgal Edilmiş Doğu Bölgeleri Bakanlığı'nın resmi çalışanıdır. 1941'de Rosenberg'le görüşmeleri yürütmüş ve Almanlara, Sovyetler Birliği'ne karşı savaşta Taşnakların hizmetini sunmuştur. 1942'de Ermeni Milli Komitesi'ni yönetmiştir. Aynı zamanda Göbels'in emrinde Ermenice çıkan "Ayastan" Gazetesi'nin redaktörüdür. 1943 sonunda Polonya'daki toplama kamplarında Sovyet karşıtı dersler vermiştir.
- **Vaçagan Artaşesoviç Abegyan:** 1921 yılında babasıyla Almanya'ya iltica etmiştir. İşgal Edilmiş Doğu Bölgeleri Bakanlığı'nda çevirmen olarak çalışmıştır. Esir kamplarını dolaşarak Taşnaksutyun Partisi'ne üye kazanma faaliyeti yürütmüş ve savaş esirlerinden Alman kurumlarında çalışabilecek kişileri seçmiştir. Aynı zamanda Ermeni Milli Komitesi'nde de görev yapmıştır.
- **Akop Petroviç Azizyan (Aziryan):** 1921'de Ermenistan'dan Fransa'ya iltica etmiştir. AG-114 "Dromedar"ın resmi elemanı olup, savaşın başında Dro'yla Sovyet-Alman Cephesi'nde savaş esirlerinin sorgulanmasında, ajan devşirilmesinde ve Sovyet cephe gerisine casus gönderilmesinde görev yapmıştır.
- **Vagan Tatevosoviç Ayrapetyan:** Taşnak Partisi üyesi, Alman ajanı ve propagandist. 1942 yılında Kırım'da Almanlara esir düştükten sonra Nazilerin tarafına geçmiştir. Kampta polis olarak görev yapmış; 1943 Mart'ında İşgal Edilmiş Doğu Bölgeleri Bakanlığı'nın Berlin yakınlarındaki propaganda okulunda hem eğitim görmüş hem de ders vermiştir.
- **Gayk Asatryan:** 1900'de Eleşkirt'te doğmuştur. Okulu bitirdikten sonra Taşnaksutyun Partisi'ne katılmış ve Osmanlı topraklarında faaliyet yürütmüştür. Birçok yayın organında çalışmış ve Ermeni meselesi üzerine makaleler yazmıştır. Garegin Njde'nin yakın arkadaşı olmuş ve onunla birlikte Türklere karşı savaşmıştır. Sovyet

Ermenistanı'ndaki Taşnakların çıkardığı Şubat Ayaklanması'nın (1921) bastırılmasından sonra Njde'yle Avrupa'ya kaçmıştır. Taşnaklarla birlikte Nazilerle temasa geçmiş ve savaşın başından itibaren Almanlarla işbirliği yapmıştır. Asatryan, Almanların yardımıyla Kemalist Türkiye'nin "işgal ettiği" toprakları kurtaracağına inanmıştır. Savaşta Njde'nin yanında Ermeni birliklerinin kadrolarının siyasi eğitimiyle uğraşmıştır. İran Ermenisi olan Asatryan'ın karısı Siranuş da Bulgar polisinin ve Gestapo'nun ajanıdır.

- **Tigran Bagdasaryan (Tigris):** Bir dönem Türk Ordusu'nda subay olup, İstanbul'dan Paris'e göç etmiştir. Alman istihbaratının resmi çalışanıdır. Savaş sırasında Dro'nun grubu AG-114'te üst düzey görevlerde bulunmuş ve Ermeni Milli Komitesi'nde çalışmıştır. Göbels'in Propaganda Bakanlığı'nın Taşnaklarla Ermenilere yönelik çıkardığı "Ayastan" Gazetesi'nin sorumlu müdürüdür.
- **Suren Bekzadyan:** Taşnaksutyun Partisi'nin üyesi, "Paykar" Yayınevi'nin kurucusudur. Aynı zamanda Taşnak Ermenistanı'nın Bakû büyükelçisinin oğludur. Rosenberg'in himayesi altında SSCB'nin işgal edilmiş bölgelerindeki Ermenilere yönelik propaganda aracı olarak kullanılacak "Osank" isimli bir yayınevi kurmuştur.
- **Nikolay Ambariumoviç Gevorkyan:** Taşnak ordusunda doktor olarak çalışmış, Taşnakların yıkılmasından sonra Paris'e kaçmış ve orada Taşnak merkezinin önemli isimlerinden biri olmuştur. Savaşta AG-114 "Dromedar"ın istihbarat organında görev yapmış ve Ermeni esirlere yardım toplama kisvesi altında, Sovyet cephe gerisinde istihbarat toplayarak, özellikle propaganda faaliyetleriyle ilgilenmiştir.
- **Aleksandr Hatisyan:** Taşnak Ermenistanı'nın başbakanıdır. Gönüllü birliklerin oluşturulması için Nazilerle yapılan toplantılara katılmıştır.
- **Aram Konstantinoviç Mirimanyan (Derviş):** Iğdır doğumlu, AG-114 ajanıdır. "Ayastan" Gazetesi'nin redaktörlüğünü yapmış ve Dro'yla yakın çalışma yürütmüştür. 1945'te esir kamplarında Sovyet karşıtı propaganda yaparak, esirleri SSCB'ye geri dönmemeye çağırmış, kabul edenlere yabancı pasaport temin etmiştir.
- **Alfred Muradyan:** 1908'de Amasya'da doğmuştur. Taşnak Partisi üyesi olup, 1921'den itibaren Berlin'de yaşamıştır. Alman istihbarat

organı “Zeppelin”in ajanı olmuş, Alman ordusunda binbaşı rütbesine yükselmiştir. 1937’de Alman Nazi Partisi’ne katılmış ve 1942 Kasım’ından itibaren Ermeni Milli Komitesi’nin Alman Silahlı Kuvvetleri komuta kademesinde temsilcilik yapmıştır. Sık sık Auschwitz’teki istihbarat okulunda ders verdiği ve Ermeni gönüllü birliklerinin kurulmasında üst düzey görev aldığı için Göbels’in sevgisini kazanmıştır.

- **Aleksiy Sarkisyan:** Kilikya Ermenisi olan babası Bulgaristan’a göç ettiği için Aleksiy, bu ülkede dünyaya gelmiştir. 1938’de Ermenilerin “Hitlerjugend”ı olarak nitelendirilen “Tsegakron”a, 1942’de de Taşnaksutyun Partisi’ne katılmıştır. 1941’de Türk ve Sovyet karşıtı propagandanın yoğunlaştığı dönemde Ermeni gönüllü birliklerine girmiştir. 809. Tabur “Zeytun”da astsubay olarak görev yapmış ve Kuzey Osetya’da sert çatışmalara girmiştir. Almanların gözüne giren Sarkisyan, 1943 Mayıs’ında teğmen olarak bölük komutanlığına atanmıştır.
- **Vartan Mihayloviç Sarkisyan:** Birinci Dünya Savaşı’nda Rus ordularında Türkiye’ye karşı savaşmış ve 1918’de Türklere esir düşmüştür. Ermeni meselesi konusunda incelemeler yapmak üzere Anadolu’ya gelen Amerikan General Harbord heyetiyle serbest bırakılmıştır. 1919’da gönüllü olarak Taşnak ordusuna katılarak Sovyet ordusunda görev yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nda ise kendi isteğiyle Alman tarafına geçerek, generalliğe kadar yükselmiştir. Savaşın sonunda ise yakalanmış ve Sovyetler tarafından kurşuna dizilmiştir.
- **Misak Akopoviç Torlakyan:** 1888’de Trabzon yakınlarında doğmuştur. 1919-1920 yıllarında Taşnak ordusunda görev yapmış ve 19 Temmuz 1921’de İstanbul’da Azerbaycan’ın eski İçişleri Bakanı Behbud Han Cavanşir’i öldürmüştür. 1921’de Fransa’ya iltica etmiş ve daha sonra Romanya’da yaşamıştır. Dro’nun sahibi olduğu petrol işletmesinde çalışmış ve AG-114 “Dromedar”ın resmi kadrosunda bulunmuştur. 1942’de Dro’yla Kırım’a gelerek, Kırım’daki Taşnak bürosunu yönetmiştir. Rosenberg’e Türkiye’nin Kafkasya planlarıyla ilgili gizli belgeler sunmuştur. 1944’te Alman ordularıyla Balkanlar’a gitmiş, savaştan sonra da Dro’yla Almanya’daki ABD bölgesinde Sovyet karşıtı faaliyetlerini sürdürmüştür (Abramyan, 2006, s. 46, 56, 178-179, 211-216, 219-223; Ovsepyan, 2007, s. 112; Çuyev, 2004, s. 520-521).

Taşnak Yayınlarında İrkçilik: “Yahudileri Temizlemek İhtiyacı”

Nazilerle işbirliği döneminde Taşnak yayın organları da tamamen faşist ideolojinin etkisi altına girmiştir. 19 ve 21 Ağustos 1936 tarihli haftalık Taşnak “Hayrenik” Dergisi şu satırları yazacak kadar ileri gitmişti:

“Yahudiler fanatik milliyetçi ve ırkçılığın yobazlarıdır; buldukları yerlerde, ırklarının devamını sağlamak için, dünya vatandaşı ve enternasyonalist kesilirler... Tıpkı İngilizlerin başka ülkeleri işgal için savaş gemilerini kullandıkları gibi Yahudiler de silah olarak enternasyonalizmi ve komünizmi kullanırlar... Bu zehirli unsurları, kronik hastalıklar gibi kök saldıklarında temizlemek, bazen zordur. Ve bunları, ortadan kaldırarak temizlemek ihtiyacı doğduğu zaman... Bu tür atılımlar ihtilalci olarak nitelendirilmektedir. Cerrahi bir ameliyat sırasında kanın akması doğaldır... Bu gibi şartlarda diktatörlükler, kurtarıcılık rolünü üstlenirler.”
(Aya, 2009, s. 250).

10 Mayıs 1935'te haftalık “Hayrenik” Bükreş Belediye Başkan Yardımcı'sının “Ermeniler biz Rumenlere Yahudilerin kölesi olmamamız için yardım ettiler” sözlerini yayınlamıştır. 9 Ağustos 1935 tarihli “Hayrenik” ise Ermenilerin ve Yunanların Selanik'te birçok Yahudi öldürmesinin sebebi olarak, Yahudilerin para kazanma aşkını göstermiştir (Weems, 2002, s. 347).

Hitler'e Övgüler

Taşnakların Nazilerle işbirliği daha savaş başlamadan Taşnak yayınlarında kendini belli etmiştir. Ermeni bilim adamı A. A. Lalayan, Milli ve Sömürge Meselelerini İnceleme Bilimsel Araştırma Kuruluşu'nun yayın organı “Revolyuşionniy Vostok” (Devrimci Doğu)'un 1936 yılında çıkan sayısında Taşnakların taktiğini “Sovyet Rusya'ya karşı, karşıdevrimci bir harekâtı örgütlemek ve Sovyet ülkesinin yenilgisinden sonra Ermenistan topraklarında egemenliğini yeniden kurmak amacıyla, istilacı politikalarıyla, Alman faşistlerine, Japon militaristlerine ve diğer emperyalistlere her türlü destekte bulunmak” şeklinde tarif etmiş ve Mısır'daki yayın organları Uysaber'in 26 Haziran 1936 tarihli sayısından şunları aktarmıştır:

“Bir Taşnak yayın organı da başyazısında şöyle diyor: ‘Gelecekte milletler arasında doğacak büyük bir silahlı çatışmaya doğrudan ya da dolaylı istisnasız herkes katılacaktır. Biz ilk grup milletlerden olacağız. Hiç kuşkusuz

bu fırtınanın yaklaşması durumunda, yankıları kaçınılmaz olarak bizim ülkemizde duyulacak ve doğrudan doğruya kaderimizi etkileyecek... Tarihsel olaylar, kaderimizi gelecekteki büyük çatışmaların eksenini olacak ülkeyle (SSCB) bağlamıştır... Savaşın milletlerin Rusya'yı rahat bırakmalarını düşünmek saçmalaktır... Aksine, mücadele dünya topraklarının bu altıda birlik bölümü üzerinde baş gösterecek”.

Daha sonra gazete coşkulu bir üslupla, Hitler'in 'Doğu'nun Zenginliği' ve Rusya'nın istilası üzerine malum müdahaleci demeçlerini göklere çıkararak bir kez daha, Taşnaksutyun'un ileride Sovyetler'e karşı bir savaşa etkin olarak katılacak yeteneğe sahip olduğuna vurgu yapmıştır.

Görüldüğü üzere Taşnak yayın organı tamamen açık ve küstah bir üslupla Hitler'i ve onun SSCB'yle ilgili '*tarihsel misyonunu*' savunarak, Komintern'in VII. Kongresi'nde faşizme ve enternasyonalist savaşa karşı tek cephe kararına karşı bir tavır sergilemiştir.

Taşnaksutyun'un karşıdevrimci 'ideologları' ise faşizmin savaş anlamına geldiğini gayet iyi bilmektedirler. Bu yüzden iktidara gelen Hitler faşizmine özel sempati duymuşlardır. Taşnaksutyun, İngiliz ve Fransız emperyalizminin gerici çevreleriyle antisovyetik ilişkilerini muhafaza etmekle beraber, yayının organlarının sayfalarında Alman faşistlerinin Doğu'yu istila tasarılarını gittikçe daha enerjik biçimde şöyle savunmuşlardır.

“(...) İşte ordusuz Taşnak generallerinin görüşlerine göre, bugün hâlâ çözümlenmemiş (!) Ermeni sorununun yarın kesin olarak nasıl çözüleceğinin reçetesi...” (Lalayan, 2006, s. 23, 26 vd.)

17 Eylül 1936 tarihli "*Hayrenik*", Hitler'in Herkülvari bir mücadeleyle iktidara geldiğini yazarken, onun Almanların ırksal kalbine hitap ettiğini ve milli dehasını harekete geçirdiğini vurgulamaktadır. (Weems, 2002, s. 348)

Diğer yandan Göbels'in Propaganda Bakanlığı, 1944 yılına kadar Ermeni gönüllüler için haftalık "*Hayastan*" gazetesini çıkarmıştır. Ermenice ve Almanca çıkan bu derginin başında Vigen Şant isimli bir Taşnak bulunmaktadır. Göbels'in Bakanlığı'nda ayrıca Almanca, Fransızca, Rusça ve Ermenice radyo spikerliği yapan çok sayıda Ermeni de çalışmıştır. (Abramyan, 2006, ss.31-32; Walker, 1990, s. 357)

“Hayastan” Gazetesi’nin Şubat 1945 tarihli 2 nolu sayısında Hitler resminin altında Dro’nun Ermenilere çağrısı yayımlanmıştır. Dro, zaferin yakın olduğunu söylemektedir. Gazetenin üst köşedeki Ermeni arması da gamalı haça benzetilmiştir (Aya, 2009, s. 252).

Dro, Nazilere Casus Yetiştiriyor

Nazi-Taşnak işbirliği, doğal olarak Sovyetler tarafından da tespit edilmiştir. Bunu ortaya koyan birçok belge, Ermenistan arşivlerinde de bulunmaktadır. Özellikle Ermeni istihbaratının (eski Ermenistan SSC KGB’si) Erivan’daki arşivi bu konuda önemli bir kaynaktır: Ermenistan Cumhuriyeti Milli Güvenlik Servisi Arşivi (ASNB RA). Sovyet istihbarat teşkilatı Devlet Güvenlik Halk Komiserliği’nin (NKGB) dış operasyonlarla ilgilenen 4. Dairesi’nin 17 Aralık 1942 tarihli Taşnak lideri Dro Kanayan’ın Sovyet karşıtı faaliyetleriyle ilgili raporu bu bakımdan dikkat çekicidir:

“Daha Almanya’nın SSCB’ye saldırısından önce Dro, faşistlerle bağ kurmaya çalışmıştır. Savaşın başında Dro, casus kadrolarının yetiştirilmesi işiyle yoğun olarak meşgul olduğu Almanya’ya geçti.

“Dro, birçok mülteci arasında Almanlar nezdinde otoriteye sahip olanlardan biridir, öyle ki resmi yazışmalarda ‘General Dro’ olarak adlandırılmakta, güvenliği sağlanmaktadır vb.

“17 Nisan 1942 tarihli belgeli verilere göre Alman istihbarat servisi albay Wieser’e bir telgraf gönderilmiştir: ‘General Dro, kendisine eşlik eden iki kişiyle birlikte gelecek. 3 odalı müstakil bir daire hazır ediniz.’

“Aynı verilere göre 9 Eylül’de Varşova’ya Albay Baun’a şu içerikli bir telgraf gönderilmiştir: ‘1942 Mart’ında Dro, SSCB topraklarına gönderilecek olan Ermeni casusları devşirmek ve yetiştirmek için işgal altındaki Sovyetler Birliği topraklarına gitti.’”¹²

Sovyet raporunda Dro’nun faaliyetleriyle ilgili kendi telgraflarına da yer verilmiştir. Dro, özellikle Ermeni savaş esirlerinin devşirilmesi üzerinde durmaktadır. 19 Ağustos 1942’de Alman Binbaşı Schreter ise şunları

12 Raporun kopyası arşivde ASNB RA 1966 Dosya 23342 Cilt 1 yaprak 40-42 numaralarıyla kayıt altında bulunuyor. Belgenin kopyasının aslı gibi olduğu, 10 Haziran 1966’da Ermenistan SSC bünyesindeki KGB 2. Dairesi’nin 8. Birimi’nin Müdürü Yarbay M. tarafından onaylandığı kaydı düşülmüş. Bkz., Abramyan, 2006, ss. 242-243.

yazmıştır: “General Dro’nun hâlâ 7 ajanı ‘Daks’ta radyo-telgraf eğitimi alıyor. 3 tanesi gönderilmeye hazır, 4’ü Ağustos’un sonunda hazır olacak.” (Abramyan, 2006, s. 243)

Yine aynı rapora göre Sovyet topraklarına gönderilen Dro’ya bağlı gruplara istihbarat toplamının yanında Kızıl Ordu’nun cephe gerisinde Sovyet karşıtı çetelerle bağ kurma görevi de verilmiştir. Sovyet istihbarat raporunda başka Alman belgeleri de yer almaktadır. 18 Temmuz 1942 tarihli bir yazışma şöyledir:

“Saldırıyla ilgili emir alındı. Paraşütle indirme yapmakla görevlendirilen Ermeni Kırım grubunu ve ajanlarını yanımızda götürmemiz gerekip gerekmediğini bildirmenizi rica ederim.” (Abramyan, 2006, s. 244)

30 Temmuz 1942’de Harkov’dan Poltov’a Albay Hemirin’in şu emri iletilmiştir:

“Simferepol’de Ermeni kaldı mı? Eğer yanınızda götürdüyseniz hemen Rostov’a gönderin.” (Abramyan, 2006, ss. 244-245)

Almanlara Kendilerini Beğendirmek İçin Rekabet

Ermenistan gizli servisinin arşivinde saklanan başka bir rapor da Avrupa’daki Ermeni toplumunun Alman yönetimiyle bağlarını konu almaktadır. Raporda Taşnak Partisi’nin hatırı sayılır miktardaki yöneticisinin Alman istihbarat organlarıyla işbirliği yaptığı vurgulanmakta ve şu isimler örnek verilmektedir:

“Şuan Ermeni mültecilerin başında Berlin’de bulunan Hatisov (Hatisyan) Aleksandr¹³ duruyor.

“Onun haricinde Berlin’e gelenler: Araratyan Sarkis – Ermeni Taşnak hükümetinin eski Maliye Bakanı, Papazyan Vagan – ‘Taşnaksutyun’ Partisi’nin Dış Bürosu’nun üyesi, ‘Koms’ takma adıyla biliniyor.

“1942 Ocak’ında tanınmış Taşnak, felsefe doktoru Malayan, İsviçre’deki Ermeni mülteciler arasında çalışmayı örgütlemek ve aralarında gönüllü kaydetmek özel göreviyle Berlin’den Cenevre’ye gitti.

“Berlin’de bulunan Ermeni ajan Süvari Yüzbaşı Pulloy,

13 Eski Taşnak Başbakanı.

Dro'nun Ermeni partili arkadaşlarının Berlin'de faaliyet başlattıklarını ve kendilerini Dro'yla kıyasladıklarını bildiriyor. Kendi çalışmalarının Dro'nunkilerden daha iyi olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlarmış.”¹⁴

Njde'nin Dava Dosyası ve Sorgu Tutanakları

Savaş sonrasında Sovyet karşı istihbarat örgütü “Smers” tarafından yakalanıp SSCB’de yargılanan Taşnak liderlerinin sorguları da Nazi-Taşnak işbirliğini aydınlatmak açısından büyük önem taşımaktadır. Bunların başında Bulgaristan’da yakalanan Njde’nin dosyası gelmektedir. Birçok farklı belge ve bilginin yer aldığı “Zubr” kod adı verilen Njde’nin dosyası, 1990 yılına kadar 6 cilt (yaklaşık 1500 sayfa) halinde Ermenistan SSC KGB arşivinde saklanmış, ancak şuan nerede olduğu bilinmemektedir. Njde’nin soruşturma dosyası ise 4 cilt halinde Ermenistan Cumhuriyeti Milli Güvenlik Servisi Arşivi’ndedir (Ovsepyan, 2007, s. 28). Njde’nin sorgusuna bizzat katılmış olan istihbaratçı Vaçe Ovsepyan, kayıp olan 6 ciltlik dosyadan bazı belgeleri hatıralarında yayımlamıştır. Ovsepyan, kitabında 4 ciltlik soruşturma dosyasından da faydalanmıştır.

Njde, 12 Ekim 1944 tarihli sorgusunda Alman istihbaratçısı Drumm’la yaptığı görüşmeyi de anlatmıştır. Buna göre Njde, Drumm’a Almanya’ya savaşta nasıl yardım edebileceklerini sormuş ve Berlin’de Ermeniler için bir okul açılmasını, buradan mezun olanların da Almanların vereceği görevler doğrultusunda çalışmasını önermiştir. Bunun üzerine Bulgaristan’dan 30 Ermeni Berlin’e getirilmiş ve Almanlar adına içerden çalışmak üzere Sovyet Ermenistanı’na gönderilmiştir.¹⁵

Njde hakkında hazırlanan 10 Mart 1948 tarihli iddianamede isnat edilen suçlar 1918 yılından başlamaktadır. Nazilerle işbirliği dönemine ait eylemler arasında ABD’de “Tsegakron” örgütünün kurulması, 1941 yılında Alman ajanı S. İ. Burev aracılığıyla Balkanlar’daki Alman istihbaratının önemli isimlerinden Dr. Delius kod adlı Otto Wagner’le bağlantı kurulması, onun verdiği görevle Bükreş, Varna, Plovdiv, Sliven, Şumen şehirlerine giderek Sovyetler Birliği’ne karşı kullanmak amacıyla Almanlar adına adam toplanması, 1942 Sonbaharında Alman istihbaratçısı Binbaşı Drumm’un verdiği görevle Bulgaristan’dan 30 Ermeniye Berlin’e götürmesi ve orada istihbarat okullarında eğitilmelerini sağlaması, ardından bu

14 Raporun tamamı için bkz. ASNB RA 1966 Dosya 23342 Cilt 1 yaprak 38-40’tan aktaran, Abramyan, 2006, s. 248-252.

15 Sorgunun ilgili kısmı için bkz. Ovsepyan, 2007, ss. 146-147.

kişilerin ajan ve sabotaj faaliyetlerinde bulunmak ve Alman ordularının yaklaşması durumunda ayaklanma çıkarmak amacıyla Kırım üzerinden Sovyet Ermenistanı'na yollanması, 1943 Ağustos'unda Kırım'a gelerek Almanların verdiği görevleri yerine getirmesi, Almanlarla işbirliği yapmak üzere kurulan Ermeni Milli Komitesi'nde yer alması sayılmakta ve 25 yıl hapsi istenmektedir.¹⁶

Nazilerle temaslarda önemli rol oynamış olan Taşnakların önde gelen liderlerinden ve Dro'nun yakın mesai arkadaşı Ovanes Deveciyan, 28 Ağustos 1947 tarihli sorgusunda Njde'nin esir kamplarını gezerek Ermeni Sovyet askerlerini SSCB'ye karşı savaşıma çağırdığını ve "*Kim Almanya için ölüyorsa Ermenistan için ölüyordur*" diyerek propaganda yaptığını anlatmıştır.¹⁷

Dosyada bulunan başka bir belge de Sovyet istihbaratçısı B. Z. Kobulov'un daha 1938 yılının Ekim'inde yazdığı rapordur. Raporda Njde'nin Bulgaristan'da yaptığı ırkçı ve Sovyet karşıtı propaganda ve hazırladığı faşist askeri gruplar konu edilmekte, buna karşı alınması gereken önlemler ele alınmaktadır (Ovsepyan, 2007, ss. 75-76). Yakalanmasından önce hazırlanan başka bir istihbarat raporunda da Bulgar iktidarının ve Gestapo'nun desteğiyle Njde'nin Almanlar için gönüllüler topladığı ve ayrıca bir kadın örgütü kurduğu bilgisi verilmektedir.¹⁸

Komünist Ermenilerin Tepkisi

Sovyet devletinin hazırladığı raporların dışında Ermeni komünistlerinin yayınlarında da Taşnakların Nazilerle işbirliğine yönelik tepkilere rastlamak mümkündür. Önde gelen Ermeni sanatçıların, şairlerin, yazarların, bilim adamlarının imzaladığı ve 17 Ağustos 1941 tarihinde Pravda'da yayımlanan bildirgede Ermeni diasporasına şöyle seslenilmiştir:

"Ve şimdi, bu acı günlerde, Taşnakların ayrı ayrı satılmış elebaşları, Alman faşizminin ajanı olarak kiralandılar. Utanmadan Hitler'in kanlı çizmelerini yalıyorlar ve her türlü hainliğe hazırlar." (Sovyetskaya Armeniya v Godı Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941-1945), 1975, s. 710)

Fransız Komünist Partisi'nin Ermeni Seksiyonu'nun Ermenice çıkan

16 Tam metni için bkz. Ovsepyan, 2007, s. 81-85. Benzer suçlamaların bulunduğu 31 Ekim 1944 tarihli tutuklama kararı için bkz. Ovsepyan, 2007, ss. 94-95.

17 Sorgu tutanağının ilgili kısmı için bkz. Ovsepyan, 2007, s. 24.

18 Tamamı için bkz. Ovsepyan, 2007, s. 128-131.

gazetesi “Azatuyun”da (Özgürlük) yayımlanan “Amacımız” başlıklı makalede (No.1, Ağustos 1944) ise şu satırlar dikkat çekmektedir:

“Berlin’le anlaşmaya girerek cinayet ve yağmalarına tekrardan başlamak için şeytani hırslarıyla ülkeye geri dönmeyi hayal eden firari hain Ermenilerin hüznünü anlamak mümkün. Bu bir avuç hain, karanlık işleriyle zaten partilerini rezil etmişlerdi. Almanya’nın en parlak başarıları kazandığı günlerde dahi Taşnaksutyun Partisi’nin yönetiminin ve sıradan üye kitlelerinin önemli bir kısmı Koms-Dro-Njde-Camalyan çetesinin alçak faaliyetlerine sırtını dönmüştü.” (Sovetskaya Armeniya v Godı Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941-1945), 1975, s. 723)

Makalede ismi geçen şahısların hemen hemen hepsinin Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı’ya karşı savaşan gönüllü birliklerin komutanları olduklarını önemle belirtmek gerekmektedir.

Fransız Komünist Partisi içinde yer alan Ermeniler, sadece yayın yapmakla kalmamış, Naziler için savaşan Ermeni gönüllü birliklerini paralize etmek için de fiili mücadele vermişlerdir (Drambyan, 1966, ss. 42-51). Ermenistan’da yapılan bilimsel çalışmalar da bu açıdan örnekler içermektedir. S. A. Vartanyan, “Ermenistan’da Sovyet İktidarının Zaferi (1917-1920)” başlıklı 1954’te Erivan’da savunduğu doktora tezinde şu satırları kaleme almıştır:

“Taşnaksutyun Partisi, vatanımıza karşı casus ve hain yuvası olmuştur ve öyle de kalmıştır. Büyük Anavatan Savaşı¹⁹ döneminde Taşnaklar, Alman faşizminin kampında yer almıştır.” (Vartanyan, 1954, s. 55).

Bu konudaki kapsamlı çalışmalardan biri de 1987’de Erivan’da basılmış olan Martirosyan’ın “Taşnaksutyun Partisi’nin İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Halk Karşısı Faaliyeti” isimli kapsamlı Ermenice çalışmasıdır (Martirosyan, 1987).

Komünistler dışında Ermeni diasporasından da Taşnakların Nazilerle işbirliğine tepkiler gelmiştir. Örneğin diasporanın önde gelen isimlerinden edebiyatçı Andranik Dsarukian, Sovyet Ermenistanı’na yaptığı ziyaretten sonra Dro’nun isminin Ermenistan’da hoş algılanmadığını ve Dro’nun Hitler ordusuyla işbirliğinin unutulmadığını belirtmektedir. Dsarukian’a

19 İkinci Dünya Savaşı’nın Sovyet cephesi.

göre Dro'nun çıkarılmayacak iki lekesi bulunmaktadır. Birincisi Naziler için gönüllü birlikler oluşturmak, ikincisi ise savaş sonrası yıllarda Suriye ve Lübnan'da Amerika adına casusluk ağı kurmaktır. Bu sebeple birçok Ermeni hapislere atılmış, işkence görmüş, yaşadıkları ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Chalabian, 2009, s. 270-271).²⁰

Hitler'in Güdümünde Türkiye Düşmanlığı

Naziler, Ermeni gönüllü birliklerini sadece SSCB'ye değil, Türkiye'ye karşı da kullanmayı tasarlamışlardır. Almanya'nın İşgal Edilmiş Doğu Bölgeleri Bakanı Rosenberg, her ne kadar "*Barbaros*" planında Kafkasya'nın işgalinden söz etmemiş olsa da aynı dönemde şunları yazmıştı: "(...) Alman politikasının amacı: Kafkasya ve güney sınır komşuları üzerinde siyasi ve de askeri anlamda hâkimiyet." (Abramyan, 2006, s. 43).

Rosenberg'in çizdiği çerçeve içine Türkiye de girmektedir. Ermenilerin Türklere karşı nefretini bilen Alman yönetimi, Ermenilerin önerilerine ve sorunlarına özel bir önem göstermiş ve onlara açık bir şekilde şöyle söylenmiştir: "*Birlikte ortak harekâtlar planlamamız için imkânlarınız hakkında bize rapor verin. Sonrasında da taleplerinizi sunun*" (Abramyan, 2006, s. 45).

Araştırmacı-yazar Abramyan'a göre Ermeni meselesi, her zaman olduğu gibi Almanya'nın kendi dış politikasını gerçekleştirmesinin bir aracı olmuştur. 3. Reich yönetiminin Ermeni mültecilere yönelik özel politikası da kesinlikle bir tesadüf değildir. Almanlar, bununla iki taş birden vurabilecektir. Mülteci Ermeniler hem SSCB'ye hem de Türkiye'ye karşı kullanılabilir. Abramyan, bu tespitin ardında şöyle devam eder:

"Ermenilerin Türklere nefretini bilen Almanlar, [Ermeni] lejyonerlere, Abwehrcilere ve SSçilere sık sık şunu söylediler: 'Sizin temel göreviniz, yüce ülkenizi Bolşeviklerden ve Türklerden kurtarmaktır, bu sizin için büyük bir onurdur.' Bolşevikleri Ermenistan

20 Bkz. Dro'nun Amerikan istihbaratı için çalıştığını Fransız araştırmacı Maxime Gauin de ifade etmektedir. Dro, İkinci Dünya Savaşı sonunda Amerikalılar tarafından yakalanmış, ancak Sovyetler'in talep etmesine rağmen Moskova'ya teslim edilmemiştir. Gauin, CIA belgelerinin Dro'nun 1945'in başından itibaren ölümüne kadar Amerikan askeri istihbaratına, kuruluşundan sonra da CIA'e çalıştığını gösterdiğini belirtmektedir. Bkz. Gauin, 2014.

SSC'den kovma sloganı dışında Ermeni askerlere yönelik temel propaganda, 1915 yılının intikamını alacak ve Türk devletiyle özgürlük getirecek olan uzun süredir beklenen savaşın başlayacağı olmuştur. Birçoğu buna inandı ve artık savaşın sonunda Arnavut ve Balkanlar'daki diğer Müslüman partizanlara karşı savaşan Ermeni lejyonerler, onları Türkler gibi halklarının başına gelen bütün belaların suçlusu olarak görmeye başladı. Almanlar, tek kelimeyle, istediklerini aldılar, lejyonerler ise sadece bir illüzyon için savaşan oyuncular haline geldiler.” (Abramyan, 2006, s. 41).

Gertrud Planı

Arşiv araştırmalarına ve istihbarat komisyonlarının raporlarına göre Berlin, Ermenistan ve Gürcistan temsilcilerine cumhuriyetlerinin ilanından sonra Ermenilerin ve Gürcülerin eskiden beridir onları ezen Türkiye'ye karşı muzaffer ve kutsal bir savaşa hazırlanmaları gerektiğini söylemiştir. Onların ordularını Avrupa'dan Yunan birlikleri, Wehrmacht ve SS, ayrıca Bulgar ve İtalyan orduları destekleyecektir. O zaman Ermenistan ve Gürcistan, Türkiye'ye saldırı için Almanların hizmetine 100 bin asker verecektir.

Ermenistan (tüm Doğu Anadolu ve tarihi Kilikya'nın esas kısmı), Gürcistan (tarihi Trabzon krallığının küçük bir kısmı), Bulgaristan, İtalya ve Yunanistan (İzmir ve çevresi) arasında bölüşülecek olan Türkiye'nin işgali için özel bir plan da hazırlanmıştır. Saldırı planı üzerinde 1942 yazının başında çalışılmaya başlanmış olup, kod adı “Gertrud”dur. Ancak daha sonra birkaç kez ismi değiştirilmiştir. Almanlar için zor bir dönem olan 1943'ün başında bu planın gerçekleştirilmesi için bazı adımlar atılmıştır. Amaç, SSCB'nin cephe gerisinden Türk-Sovyet sınırı üzerinden Kızıllara darbe vurmaktır. Ancak plan, Kızıl Ordu'nun saldırıya geçmesi ve müttefiklerin Sicilya'ya çıkması üzerine ertelenmiştir (Abramyan, 2006, s. 49-50, 324).

Nazilerle “Büyük Ermenistan” Projesi

Almanya, savaşın başında Türkiye'yi Pantürkizm üzerinden SSCB'ye karşı kullanmak istemiştir. Ancak Almanların Ankara'ya karşı politikası 1942'nin ortasında kökten değişmiş ve Alfred Rosenberg ile 3. Reich yönetimi hem Sovyetler Birliği'ne hem de Türkiye'ye karşı Kafkas Birliği Projesi'ne geçmiştir. Bunda Almanlara en büyük yardımı memnuniyetle Taşnaklar gösterecektir. Türkiye karşıtı Kafkas Birliği, 1943 yılının ortasında Garegin

Njde'nin inisiyatifinde kurulmuştur.

Nazilerin İşgal Edilmiş Doğu Bölgeleri Bakanlığı belgeleri, Alman yönetiminin ve Rosenberg'in Türkiye'nin Azerbaycan'la birleşmesi durumunda Pantürkizmin er ya da geç tehdit haline geleceğini tespit ettiklerini göstermektedir. “*Büyük Ermenistan*” fikri ve onun gerçekleştirilmesi, “*Büyük Turan*”ı engelleyebilecek ve Kafkasya'daki Türk eğilimlerine karşı bir denge oluşturabilecektir. Ermenistan, Naziler açısından Türkiye ve Azerbaycan arasına sokulabilecek en iyi kamadır. Rosenberg, ayrı bir plan olarak Alman himayesi altında bir tampon bölge kurmayı öngören “*Ermenistan Genel Komiserliği*” üzerinde de çalışmıştır (Abramyan, 2006, s. 51; Chalabian, 2009, s. 240). Diğer taraftan Tahran ve Tebriz'i üs edinmiş olan Alman ajanları, “*Büyük Ermenistan*” vaadinde bulunarak Ermenileri kendi amaçları doğrultusunda kışkırtmaktan da geri durmamıştır. Ayrıca Ermeni teröristlerin Türk birliklerine ateş açtıkları da olmuştur (Brock, 1941, s.4).

Bunlarla birlikte 1942 yazında Njde'nin grubuna Alman istihbaratının planları çerçevesinde Trakya bölgesinde faaliyet yürütme görevi de verilmiştir. Ancak Sovyetler'in karşı saldırısıyla bu plandan da vazgeçilmiş, Njde'nin grubu Doğu Cephesi'ndeki harekâtlara hazırlanmak üzere Almanya'ya geri gönderilmiştir (Abramyan, 2006, s. 151). Njde, Sovyetler Birliği'nde yapılan sorgularında da Nazilerle işbirliğinin esas temelini Türkiye karşıtlığı olduğunu birçok kez vurgulamıştır. Hatta Stalin'e hapisneden yazdığı 16/10 Aralık 1947²¹ tarihli mektupta bu noktanın altını çizmiştir.²²

Njde, Nazilerle yaptığı görüşmelerde sık sık Türkiye karşıtı konuşmalar yaptığını da belirtmektedir. Njde'nin Alman istihbaratının yetkilisi Drumm'la yaptığı görüşmede Sovyet cephesinde kullanılacak Ermenilerin daha sonra Türkiye ile savaşta Ermenileri Türklere karşı ayaklandıracak ana halka olacağı ve daha sonra bunların Türkiye'ye gönderileceği de konuşulmuştur. Njde, bu grubun özellikle Trakya'da daha faydalı olacağını söylemesi üzerine grup, Dr. Engelhaupt'un emrine verilecektir. Grup, Türk-Bulgar sınırında faaliyet de yürütmüş, Almanların saldırısı arifesinde Trakya bölgesine geçmek üzere hazırlıklar da yapmıştır.²³ Diğer

21 Belgenin orijinalinde bu şekildedir.

22 Stalin'e iletilmediği belirtilen mektubun ilgili bölümü için bkz. Ovsepyan, 2009, s. 103.

23 Ovsepyan, 2009 s. 146, 153, 155, 177, 199; Ermenistan Cumhuriyeti KGB Arşivi,

taftan esir kampları dolaşarak Türkiye'ye karşı savaşta kullanmak üzere Ermeni askerler de toplanmıştır.²⁴

Njde'nin Alman istihbaratıyla temaslarından sonra Almanya'ya götürdüğü Ermenilerin hemen hemen hepsinin Türkiye kökenli olması da dikkat çekicidir (Ovsepyan, 2009, s. 154). Zaten Njde de Nazilerle işbirliğinin esas olarak Türkiye karşıtlığı temelinde olduğunu vurgulamış ve özellikle Türkleri iyi bilen Türkiye Ermenilerinden gençleri seçerek Alman Ordusu bünyesinde birlikler kurduklarını açıklamıştır.²⁵

Abwehr'in Türkiye Ağının Elemanları

Bu süreçte Türkiye'deki Taşnaklar da Alman askeri istihbaratı Abwehr adına faaliyetlerde bulunmuştur. Abwehr ajanları, Berlin ve Balkanlar'ı İstanbul'a, İstanbul'u da Arap dünyasıyla bağlayan çok etkili bir kurye sistemi kurmuşlardır. Bu iletişim ağının en kalıcısı Taşnaklar aracılığıyla oluşturulmuştur. Türkiye'nin güneydoğusunda yazlık bir otelin sahipleri olan Joseph ve Lucy Ayvazyan, ağın kilit isimleridir. Yetim olan Joseph, Abwehr ajanı Paula Koch'un²⁶ üvey kardeşi olarak Koch ailesinde büyümüştür. Bu yüzden kadının Alman ajanına bağlılığı tamdır. Otel, Abwehr için ideal bir buluşma ve posta merkezi olup yılda iki kez Berlin'den gelen büyük miktardaki para bu zincirle Arap dünyasına dağıtılmıştır. Lucy Ayvazyan, çoğunlukla İstanbul - Suriye arasında yolculuk yaparak, Arap ajanlardan gelen istihbaratın iletilmesinde rol oynamıştır. Yaklaşık 6 ülkedeki sayısız Taşnak üyesi Abwehr'in Ortadoğu'daki bu ağı için çalışmıştır.

1942 ve 1943'te Abwehr, dikkatini Ortadoğu'dan Sovyet cephesine kaydırmıştır. Bu sebeple Taşnaklar, Abwehr'in ajanlarının Türkiye'den SSCB'ye sokulmasında da görev almışlardır (Rubin, 2007, s.74, 232).

Dosya 5232 Cilt 4 Paket 2'den aktaran: G. B. Abramyan, 1991, ss. 140-141.

24 Njde'nin yakın çalışma arkadaşlarından A. K. Asaturyan'ın ifadesinin ilgili kısmı için bkz. Ovsepyan, 2009, s. 235.

25 Njde'nin 22 Mart 1947 tarihli sorgusunun ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Yüksek Konseyi Prezidyumu Başkanı K. Y. Voroşilov'a hapisshaneden gönderdiği 26 Şubat 1954 tarihli mektubun ilgili kısmı için bkz. Ovsepyan, 2009, s. 174, 176, 199.

26 Abwehr'in İstanbul şefi olan Yüzbaşı Paul Leverkühn'ün ilk ve en sadık elemanı ve kimi zaman İkinci Dünya Savaşı'nın Mata Hari'si diye anılan Koch, Suriye'nin Halep kentinde büyümüştür. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunda çalışan bir hemşire olup, sonraki yıllar Brezilya ve Endonezya'da yaşamıştır. Abwehr için Ortadoğu'ya gelecek önde gelen Arap aileleriyle eski tanışıklığını etkili biçimde kullanmıştır. Bkz. Rubin, 2007, s.73.

Sınır bölgelerinde yaşanan bu Taşnak hareketliliğinin amacı, istihbarat dışında ayaklanma çıkaracak gruplar oluşturmak ve halkın direniş moralini kırmaktır (Baturin, 2005, s. 428).

Türkiye'den Almanlara ajan devşirilmesinde Njde de rol oynamıştır. Njde, Bulgaristan'dayken Almak istihbaratının Balkanlar'daki yetkilisi Delius'la yaptığı görüşmede bu konu gündeme gelmiştir. Delius, Almanya'nın Türkiye ile yakından ilgilendiğini, İstanbul'da birçok Ermeninin yaşadığını söyledikten sonra bunların arasından Alman istihbaratına çalışabilecek kişilerin bulunması konusunda Njde'den yardım istemiştir. Bunun üzerinde Njde, Adrine Dadryan'ın ismini vermiştir. Dadryan, ileriki süreçte Türk Ordusu, ülkenin ekonomik durumu, halkın ruh hali hakkında Almanlara bilgi toplamıştır. Almanlar da ona abisinin yanına Viyana'ya gitmesi konusunda yardımcı olmuştur.²⁷

Naziler Karabağ'ı Ermenilere Vermek İstedi

Nazi Almanyası, Taşnaklara bütün bu hizmetlerinin karşılığında da Karabağ'ı, Nahcivan'ı ve Ahılkelek bölgesinin bir kısmını söz vermiştir. Ayrıca savaş sırasında Karabağ bölgesine Taşnaklardan yerel halkı Sovyet iktidarına karşı ayaklandırmak üzere gayrinizamî harp grupları ve özel komandolar gönderilmiştir (Abramyan, 2006, s. 48, 52, 136).

Sonuç: Taşnak Milliyetçiliğinin Geldiği Nokta

Çalışmada aktardığımız bilgi ve belgeler, Ermeni milliyetçiliğinin geldiği noktayı görmek açısından önemlidir. Ermeni milliyetçiliği, Batı'nın ve Çarlık Rusyası'nın özellikle 19. yüzyılda başlayan Ermenileri Türkiye'ye karşı kullanma tasarımlarına paralel olarak doğmuş ve gelişmiştir. Arşiv belgeleri ve o döneme ait Ermeni yayınları, Ermeni milliyetçiliğinin işbirlikçi, bağınaz ve saldırgan köklerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hitler Almanyası'na hizmet, Taşnakların bu çizgisinin doğal sonucudur.

Diğer taraftan bu bilgi ve belgeler, Ermeni meselesinin her dönem emperyalist devletlerin elinde yayılmacı ve saldırgan politikaları açısından bir alet olduğunun başka bir örneğidir. İngiltere, Çarlık Rusyası, Fransa derken bu enstrüman Nazilerin de eline geçmiştir. Daha sonradan bayrağı ABD'nin aldığı görülmektedir. Dro'nun savaş sonrası bu sefer yükselen güç CIA adına çalışması tesadüf değildir.

27 Njde'nin 12 ve 18 Ekim 1944 tarihli sorgularının ilgili kısımları için bkz. Ovsep-yan, 2007, ss. 143-144, 162.

Nazilerle işbirliği yapan Dro, Njde gibi Taşnak liderleri, bugün Ermeni soykırımı iddialarını hararetle destekleyen çevreler tarafından kahraman olarak görülmektedir. Ermenistan'da ve Batı'da heykelleri dikilmekte, adlarına madalyalar verilmekte, devlet enstitüleri açılmaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra itibarları iade edilmiştir. Bugün hâlâ onlar adına birçok tören düzenlenmekte ve anıtlar dikilmektedir. İlginçtir aynı çevreler, Ermeni soykırımını inkârı da ırkçılıkla suçlamaktadır. Batı parlamentolarında soykırımı reddeden beyanları ırkçılığa karşı mücadele kapsamında suç sayan kanunlar çıkarılmaktadır.

Aslında 1915'te yaşanan karşılıklı kırımda başrolü oynayanlar ve ardından Nazilerle işbirliği yapanlar, amacına aykırı bir şekilde bu kanunlar çerçevesinde korunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda oynadıkları rol karşılıklı kırımın fitilini ateşleyen Taşnak liderleri, Alman faşizminin aleti olmuşlardır. Esas; işbirlikçi ve şovenist bu gelenek, ırkçılığın emri altına girmiştir. Almanlarla birlikte özellikle SSCB'ye ve Türkiye'ye karşı cephe ve cephe gerisinde faaliyetler yürütülmüştür. Nazilerin her türlü psikolojik savaş yöntemleri kullanılmış, yayınlar yapılmıştır. Njdeler ve Drolar, İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Ermenilerini de arkadan vurmuşlardır.

Bu işbirliği, sadece siyasal düzlemde kalmamış, ideolojik düzlemde de hayat bulmuştur. Taşnaklar, Nazizmi ve faşizmi Ermenilik çerçevesine oturtmaya çalışmışlardır. Yalnız Türk devleti değil, Türk düşmanlığı da kendi ifadeleriyle bunun gövdesini oluşturmuştur. Bu fikirlerin ırkçı nefreti körüklediği açıktır. Daha sonraki süreçte yaşanan ASALA terörünün köklerini buralarda bulmak mümkündür.

Yukarıda bahsi geçen belgelerden ve kaynaklardan çok daha fazlası Ermenistan arşivlerinde bulunmaktadır. Bu belgelerin bir kısmının ortadan kaldırıldığı yukarıda anılan kaynaklarda da belirtilmektedir. Bu arşivlerin ve belgelerin günışığına çıkarılması, Nazi-Taşnak işbirliğinin ayrıntılarının ve derinliğinin aydınlatılması açısından hiç şüphesiz önemli rol oynayacaktır.

Kaynakça / References

"Dro". (1991). *Entsiklopediya "Armyanskiy Vopros"*, Yerevan: Glavnaya Redaktsiya Armyanskoy Entsiklopediya.

Abramyan, E. (2006). *Kavkaztsı v Abwehre*, Moskva: İzdatel Bistrov.

Abramyan, G. B. (1991). "İz Tyuremnih Zapisok Garegina Njde", *Vestnik Obşestvennih Nauk AN ArmSSR*, No. 5.

Archives Du Ministère Des Affaires Étrangères, La Courneuve, Microfilm P 16676.

- Aya, Ş.S. (2009). *Soykırım Tacirleri ve Gerçekler*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Baturin, Y. (2005). *Dosye Razvedçika*, Moskva: Molodaya Gvardiya.
- Brock, R. (1941). "Armenians in Iran Inflamed By Nazis", *The New York Times*, 24 Temmuz 1941.
- Carlson, J. R. (1943). *Under Cover: My Four Years in the Nazi Underworld of America*, 7. Basım, New York: E. P. Dutton&Co., Inc., Ağustos 1943.
- Chalabian, A. (2009). *DRO (Drastamat Kanayan): Armenia's First Defense Minister of the Modern Era*, Los Angeles: Indo-European Publishing.
- Cornell Law Library Donovan Nuremberg Trials Collection, Office of Strategic Services Research and Analysis Branch, Principal Nazi Organizations Involved in the Commission of War Crimes, The Nazi Party (Part IV), Vol LXXXVII Section 62.04 (R&A 3113.7, pt. IV).
- Çuyev, S. (2004). *Proklyatie Soldati: Predateli Na Storone III Reyha*, Moskva: Eksmo.
- Drambyan, T. S. (1966). "İz İstorii Antifaşistkoy Borbi Komunistov-Armyan Vo Frantsii", *Vestnik Obşestvennih Nauk AN ArmSSR*, No. 5.
- Gauin, M. (2014). "The Turkish-Armenian Dispute: Who Has Something To Hide?", *Daily Sabah*, 14 Ekim 2014.
- Glantz, D. M. (2003). "Battle of Stalingrad", *Encyclopedia of Russian History*, Haz. James R. Millar, New York: Macmillan Reference USA.
- Gorgas, J. T. (2007). *Le Mouvement Kurde de Turquie en Exil: Continuités et Discontinuités du Nationalisme Kurde Sous le Mandat Français en Syrie et au Liban (1925-1946)*, Berne: Peter Lang.
- Lalayan, A. A. (2006). *Taşnak Partisi'nin Karşıdevrimci Rolü (1914-1923)*, 3. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Mart 2006.
- Lalayan, M. (2004). *Garegin Njde i Yego Uçenie*, Yerevan: Respublikanskaya Partiya Armenii.
- Mamoulia, G. (2007). "L'histoire Du Groupe Caucase (1934-1939)", *Cahiers Du Monde Russe*, No. 48/1.
- Mamulia, G. G. (2011). *Gruzinskiy Legion Vermahta*, Moskva: Veçe.
- Martirosyan, R. A. (1987). *Antinarodnaya Dyatelnost Partii Daşnaktsutyun v Godi Vtoroy Mirovoy Voyni*, Yerevan: İzdatelstvo "Ayastan".
- Melikyan, V. "Natsionalnoe Byuro", *Entsiklopediya "Armyanskiy Vopros"*.
- Ovsepyan, V. (2007). *Garegin Njde i KGB: Vospominaniya Razvedçika*, Yerevan: NOF "Norabank".
- Perinçek, M. (2014). "Grigori Artsruni ve Ermeni Milliyetçiliğinin Irkçı-İşbirlikçi Kökleri", *Tarihte Türkler ve Ermeniler: Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı, Kilise ve Milliyetçilik*, Cilt 9, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Perinçek, M. (2011). *Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyancıları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, Kasım 2011.

- Rubin, B. (2007). *İstanbul Entrikaları*, 3. Basım, İstanbul: Doğan Kitap, Ağustos.
- Sardaryan, K. (1991). "Njde", *Entsiklopediya "Armyanskiy Vopros"*, Yerevan: Glavnaya Redaktsiya Armyanskoy Entsiklopediya.
- Shirer, W. (1970). *Nazi İmparatorluğu: Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü*, 2. Basım, İstanbul: Ağaoglu Yayınevi, Mart.
- Sovetskaya Armeniya v Godi Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941-1945). (1975). Yerevan: İzdatelstvo Akademii Nauk Armyanskoy SSR.
- Valentinoviç, O. R. (2009). *Nemetskaya Okupatsionnaya Politika Na Territorii Krıma i Natsionalny Vopros (1941-1945)*, Simferopol: Antikva.
- Vartanyan, S. A. (1954). *Pobeda Sovyetskoy Vlasti v Armenii (1917-1920 gg.)*, Yerevan: Akademiya Nauk Armyanskoy SSR İnstıtut İstorii.
- Walker, C. J. (1990). *Armenia: The Survival of a Nation*, 2. Basım, London: Routledge.
- Weems, S. A. (2002). *Secrets of a "Christian" Terrorist State*, Dallas: St. John Press.
- Yampolskiy, V. (2008). *"Unıçtojit Rossiyu Vesnoy 1941 g." (A. Gitler, 31 İyulya 1940 goda): Dokumenti Spetsslujb SSSR i Germanii. 1937-1945 gg.*, Moskva: Kuçkovo Pole.